

boji s okolním světem, tj. pronásledování fanatických Kristových vyznavačů od římského státu, křesťanskou apologetiku a propagandu, i v jejím boji vnitřním, tj. potírání herezí a upevňování jednotné organizace církve. Všechno to je podáno Ranovičem jasně a pádně, takže i Konstantinovo spojení římského státu s křesťanskou církví vystupuje před čtenářem jako jev nejen zcela pochopitelný z hlediska politického, ale dokonce i zákonitý. Jen výklad o sporu mezi tzv. ortodoxní stranou v církvi a mezi ariány na počátku IV. století je Ranovičem podán (str. 447–449) poněkud schematicky a nadto vylíčen tak, jako by byl nikajským koncilem roku 325 ukončen. Pojem „homousios“ nebyl mimoto čistě ariánský, nýbrž semiariánský, přičemž český překlad může nešťastnou tiskovou chybou na str. 448, kde nacházíme výraz „homousios u Areia“, způsobit další zkresení správné představy.

Ranovičovy kapitoly o vlastním vzniku křesťanství, jakkoli jsou psány zkušeným znalcem pramenů, mají po nálezech nových pramenů u Mrtvého moře a v Egyptě zapotřebí tu a tam revize, třebaš nikoli podstatné. Této úlohy se ujal J. A. Lencman, když napsal k výboru Ranovičových prací nejen předmluvu hodnotící Ranovičův přínos do bádání o prvotním křesťanství (str. 7–24), ale také informativní článek o nejnovějších objevech, které Ranovič, jenž zemřel roku 1948, nemohl již do svého díla pojmout a využít jich (str. 25–38).

Za úvodními články Lencmanovými a před Nástinem dějin rané křesťanské církve je umístěno několik jiných Ranovičových statí o téměř tématu, a to Prameny ke zkoumání sociálních kořenů křesťanství (str. 39–66), Prvotní křesťanství a jeho historická úloha (str. 67–93), Křesťanská filosofie prvých století (str. 94–118), Montanisté (str. 119–176) a Statě z časopisu Bezbožník (str. 177–190). Zařazení všech těchto článků je z hlediska odborníků zcela pochopitelné, ale z hlediska prostých čtenářů, kterým je v první řadě tento výbor určen, se však zdá již problematický. V jednotlivých článcích čteme totiž několikrát o téže věci a nacházíme tam i stejné doklady, takže méně trpělivý čtenář může knihu odložit dříve, než se dostane k jejím nejhodnotnějším kapitolám. Ne zrovna šťastné bylo zařazení statí z časopisu Bezbožník do přední části knihy, poněvadž se v nich namnoze shrnují jen ty závěry, které se pak znovu rozvádějí v následujícím Nástinu.

Tímto konstatováním však nechceme upřít ostatním Ranovičovým pracím jejich hodnotu. Tak např. článek Montanisté, který zůstal nedokončen v Ranovičově literární pozůstalosti, se zaměřuje hlavně na sociální poměry v římské říši doby císařské, zvláště v Malé Asii, a na této široké základně mohl autor dospět k novému a cennému zjištění, že chiliastické naděje montanistů a z nich vyplývající praxe neodporovaly ve II. – III. stol. n. l. učení církve, ale odporovaly jejím politickým zájmům (srov. str. 133). Úvodní Ranovičův článek o pramenech ke zkoumání sociálních kořenů křesťanství je pak pozoruhodný zejména tím, že v něm Ranovič vytyčil roku 1931 zásady, kterými se má marxistický badatel řídit ve své heuristické práci. Zajímavé je, jak tu řeší Ranovič otázku, zda marxisté musí znovu přečíst a prověřit všechny dokumenty, o které se opírají buržoazní vědci. „Nikoli“, čteme jeho odpověď na str. 51, „toho není potřebí. Můžeme použít hotových výborů, ale přeskupit materiál... podle našeho vlastního předběžného stanoviska.“ Tato zásada měla jistě v době, kdy byla proklamována, své oprávnění, neboť sovětská ateistická propaganda nemohla tehdy čekat desítky let na nové sebrání a vědecké zhodnocení pramenného materiálu; avšak dnes bychom s ní již souhlasit nemohli. Metodickými otázkami se ostatně Ranovič zabývá i ve své recenzi knihy R. J. Vipperova *Vznikoveníje christian-skoj literatury* (str. 450–470).

Drobných nedopatření originálu i překladu se zde nehodlám dotýkat, ale na jednu chybu je třeba upozornit jako na velmi nepříjemnou: na str. 445 se totiž agonistické stali v českém překladě agnostiky a tatáž chyba se bohužel dostala i do rejstříku (str. 495). Pokud jde o psaní vlastních jmen, působí rušivě jméno Eusebios, psané zbytečně v duchu klasicizujícím. Vcelku si ovšem překlad zaslouží chválu.

Josef Češka

F. A. Petrowskij, Latinskije epigrafičeskije stichotvorenija. Str. 150, Izdatelstvo AN SSSR, Moskva, 1962.

Autor podává výbor latinských veršovaných nápisů, které charakterizuje jako příklady toho druhu římské literatury, jež se téměř vůbec nezaznamenávají v dějinách římské poesie.

Ve stručném úvodě se zmiňuje o jejich vztahu k literárně dochované poesii, zvláště k epigramům. Poté se podrobněji zabývá nápisy věnovacími a náhrobními. Vlastní výbor obsahuje 162 veršovaných nápisů, které jsou doplněny pěkným ruským překladem, a namnoze i obsáhlejšími komentáři. Ukázky jsou rozděleny na 1. věnovací, 2. náhrobní (ty mají několik pooddílů, jako biografické, posmrtná sláva, záhrobní aj.) a 3. rozličného obsahu, kde jsou také milostné

nápisy z Pompejí. Knihu zakončuje rejstřík podle CIL a podle vydání Büchelerova. Zde se vloupla drobná chyba CIL IX 2689 není ukázkou č. 16, nýbrž je uveden na str. 13 (tááž chyba se opakuje na str. 151 = Dessau 7478). Také u č. 75 je třeba číst v ruském textu myška, nikoliv muška (lat. mus).

Výbor málo známých básní umožní mnohým čtenářům důkladněji obeznámení se s významnými stránkami římského života.

Radislav Hošek

Pierre Merlat, Jupiter Dolichenus (Publications de l'Institut d'art et d'archéologie de l'Université de Paris. Tome V), Paris 1960, Presses universitaires de France, str. 228 + Pl. IV.

P. Merlat, autor významného svodu nápisů a monumentů, vztahujících se ke kultu Jova z Dolichy v Sýrii (*Répertoire des inscriptions et monuments figurés du culte de Jupiter Dolichenus*, Rennes 1951), podává ve své poslední práci (pisatel byl významným pracovníkem v hnutí odporu za války a r. 1959 zemřel) výsledky svého celoživotního bádání. V první části nás seznamuje s rozšířením tohoto kultu a se sociálním složením jeho vyznavačů, ve druhé vysvětluje — pokud je to ovšem bez psaných zpráv možno — podstatu učení a představ, vztahujících se k tomuto kultu, a konečně ve třetí nás seznamuje i s jeho hlavními středisky (též Brigetio a Carnuntum, str. 133 n.).

Zejména pak upozorňuje na to, že Jupiter (Baal) z Dolichy měl ve svém učení asi tytéž názory jako kultu egyptské a Mithrův, např. o nesmrtelnosti duše a o nutnosti dosáhnout její posmrtné spásy. Charakter universálního božstva, který *M.* u tohoto božstva předpokládá, ztratil se podle něho zejména ve vojenských kruzích, které v tomto božstvu viděly svého záchrance z nebezpečí (*pro salute*). O jednotu učení se v tomto kultu starali kněží. Jako jeden z případů jejich propagandy vidí *M.* nápis (CIL XIII 7786 = Rép. 342), který věnuje kněz boha z Dolichy Arcium Marinus jezdcovi I. Flavijské kohorty.

Kniha je cenným příspěvkem k dějinám pozdně antického náboženství a řadí se čestně mezi početné svazky o římském náboženství, kterými nás v posledních desetiletích obdařila francouzská věda.

Radislav Hošek

Giorgio Gullini, Maestri e botteghe in Roma da Gallieno alla Tetrarchia, Torino 1960. Università di Torino, Pubblicazioni della facoltà di lettere e filosofia vol. XII. fasc. 2. Stran 56 + 28 obrazových tabulí.

Od třicátých let množí se studie věnované umělecké produkci 3. stol. n. l., doby neobyčejně zajímavé, protože stojí na přechodu od realistické klasické antiky — v širším smyslu slova — k expresivní pozdní antice, v níž převládá abstrakce. Kráčeji v stopách zakladatelské práce G. Rodenwalda *Zur Kunstgeschichte der Jahre 220 bis 270*, JdI 1936 str. 82 nn, a snaží se přispět k poznání sochařství této doby datováním nebo hlubším osvětlením některého významného díla nebo některého úseku vývoje. Takové analytické studie jsou svrchovaně potřebné, chceme-li proniknout do vývojových souvislostí, hodnotit úlohu jednotlivých vrstev římské výtvarné struktury pro vývoj a dospět nakonec k řádně fundované syntéze.

Gullini vzal si ve své monografii za cíl vyjasnit základní problematiku tzv. gallienovského klasicismu. Analyzuje sedm reliéfních památek z let asi 250—280 a dvě z nich datuje přitom zcela nově. Tak vanovitý sarkofág z Acilie v Národním muzeu v Římě, nedávno nalezený a velmi fragmentární, s gallienovským tématem filosofů a Múz spojuje s Deciovými synem Hostilianem (tedy k r. 252, dosud Gordianus III, málo po r. 238, příp. Nigrinianus, před r. 285) a tím i s velkým bitevním sarkofágem Ludovisi, který přičítá Herenniu Etruskovi, Hostilianovu bratru (podle Helgy von Heintze, která ovšem myslí na Hostiliana). Tento jedinečný památník, jehož časové zařazení tolik kolísalo, má snad v době brzo po r. 250 konečně své definitivní místo. Rovněž sloh sarkofágu z Acilie, užití vrtáku, ukazuje spíš až k padesátým létům. Jak je vidět, byla by žádoucí nová revize ikonografie Deciových synů. Dále se zabývá autor remeským sarkofágem s lovem na lva, tzv. Jovinovým, a datuje jej podle Rodenwalda k r. 260. Na dalších reliéfech, z let asi 270—280, objevují se už jasně nové prvky, dosud méně zřetelné, lineární draperie, dekorativní tendence atd., zkrátka abstrakce. Datování tzv. Plotinova sarkofágu v Lateránském muzeu k r. 270, sarkofágu zásobovacího úředníka s *dextrarum iunctio* v Národním muzeu v Římě před r. 280 a maloasijského sloupkového sarkofágu Múz v téměř muzeu (dříve Mattei) k r. 280 je obvyklé. Zato nově zařazuje známé reliéfy dvou bazí v Giardino di Boboli ve Florencii, a to